

Scientific journal

PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION

Has been issued since 2013.

Науковий журнал

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА

Видається з 2013.

ISSN 2413-158X (online)

ISSN 2413-1571 (print)

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Друшляк М.Г. Словник «візуальної» освіти: графічна грамотність, візуальна грамотність. Фізико-математична освіта. 2019. Випуск 2(20). Ч. 2. С. 10-17.

Drushlyak M.G. Glossary of "visual" education: graphical literacy, visual literacy. Physical and Mathematical Education. 2019. Issue 2(20). P. 2. P. 10-17.

УДК 378.14: 371.214.46

М.Г. Друшляк

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна

marydru@fizmatsspu.sumy.ua

ORCID: 0000-0002-9648-2248

СЛОВНИК «ВІЗУАЛЬНОЇ» ОСВІТИ: ГРАФІЧНА ГРАМОТНІСТЬ, ВІЗУАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ

АНОТАЦІЯ

Формулювання проблеми. Модернізація освіти призводить до інтенсивного оновлення її понятійно-термінологічного апарату. Науковці майже завжди у своїх дослідженнях пропонують авторські варіанти формулювань як фундаментальних понять, так і новоутворених термінів, що призводить до появи понятійного дисонансу. У зв'язку з тим, що візуалізація стає однією з найпопулярніших форм представлення навчальної інформації, починає формуватися словник «візуальної» освіти. Тому досліднику, який починає свої пошуки у рамках зазначеної тематики, важко розібратися із змістом кожної з цих категорій та їх ієрархією.

Матеріали і методи. Аналіз науково-педагогічних джерел для визначення змістового наповнення понять «графічна грамотність», «візуальна грамотність», їх співвідношень та кореляції з іншими поняттями словника «візуальної» освіти.

Результати. Спільною основою понять «графічна грамотність» та «візуальна грамотність» є поняття «грамотність» як повноцінне володіння людиною знаннями, вміннями в деякій області і використання їх для досягнення професійних результатів у її професійній діяльності. Вид грамотності визначається залежно від відповідного виду діяльності. Графічна грамотність у вузькому розумінні – показник сформованості навичок письма, автоматизований спосіб перекодування звукової форми слова в графічну при безпосередньому відтворенні її на папері. Графічна грамотність у широкому розумінні – це інтегративне особистісне утворення, що включає взаємопов'язані елементарні знання теорії зображень та вміння читати та створювати різні графічні зображення за допомогою певних графічних засобів. Поняття візуальна грамотність трактується як вміння розпізнавати, аналізувати, інтерпретувати, створювати і використовувати візуальну інформацію в процесі комунікації. Поняття візуальної грамотності містить певні аспекти комунікації між об'єктом та суб'єктом сприйняття.

Висновки. Поняття «графічна грамотність» та «візуальна грамотність» несуть під собою різні сенси, а тому мають використовуватися коректно.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: грамотність, графічна грамотність, візуальна грамотність, культура, освіта.

ВСТУП

Постановка проблеми. Модернізація освіти призводить до інтенсивного оновлення її поняттєво-термінологічного апарату. Багато з новоутворених термінів ще не отримали загальнозживаних дефініцій, не мають сталої типології, однак уводяться до активного обігу як у науці, так і в освіті. Науковці майже завжди у своїх дослідженнях пропонують авторські варіанти формулювань як фундаментальних понять, так і новоутворених термінів. У зв'язку з тим, що візуалізація стає однією з найпопулярніших форм представлення навчальної інформації, починає формуватися словник «візуальної» освіти, який містить такі категорії як «наочність», «візуалізація», «візуальне мислення», «графічна грамотність», «візуальна грамотність», «графічна компетентність», «візуальна компетентність», «графічна культура», «інтелектуально-графічна культура», «візуальна культура». Тому досліднику, який починає свої пошуки у рамках зазначеної тематики, важко розібратися із змістом кожної з цих категорій та їх ієрархією.

Особливо цікавою є ситуація, яка склалася стосовно понять «грамотність», «компетентність» та «культура». Так, наприклад, В. А. Ребрин, досліджуючи поняття, які використовуються у сфері цифрових технологій, стверджує, що «цифрова культура» – це синонім «цифрової грамотності» (Ребрин, 2014). Л. Г. Гаврілова та Я. В. Топольник вважають, що поняття «цифрова компетентність» порівняно з дефініціями «цифрової культури» та «цифрової грамотності» є значно ширшим і більш загальним (Гаврілова&Топольник, 2017). О. М. Дзеджула, аналізуючи співвідношення між поняттями «графічна компетентність» і «графічна культура», наголошує на тому, що «графічна культура» є більш широким

поняттям, ніж «графічна компетентність» (Джеджула, 2018). І це лише поодинокі приклади понятійного дисонансу, який спостерігається у науковій та методичній літературі.

Зазначимо, що поняття «грамотність», «компетентність» та «культура» – це поняття різних рівнів. В своєму дослідженні будемо дотримуватись структурного ланцюга результативності освіти, запропонованого Б.С. Гершунським: «грамотність» – «освіченість» – «компетентність» – «культура» – «менталітет» (Гершунський, 1998). У Гершунського це етапи деякого неперервного процесу, які характеризують становлення особистості, і компоненти результативності освіти.

Отже, виявляється, що в рамках формування словника «візуальної» освіти актуальним є аналіз таких категорій як «графічна грамотність» та «візуальна грамотність» і необхідно розібратися з їх наповненням та співвідношенням. Зауважимо, що авторка вже зверталася до цієї проблематики і аналізувала зміст та співвідношення таких категорій як «наочність», «візуалізація» та «візуальне мислення» (Друшляк, 2018).

Метою статті є аналіз понятійного апарату «грамотність», «графічна грамотність», «візуальна грамотність» за результатами вітчизняних та зарубіжних дослідників, кореляція цих понять із поняттями «наочність», «візуалізація» та «візуальне мислення».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз науково-педагогічних джерел для визначення змістового наповнення понять «графічна грамотність», «візуальна грамотність», їх співвідношень та кореляції з іншими поняттями словника «візуальної» освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Грамотність – це повноцінне володіння людиною знаннями, вміннями в деякій області і використання їх для досягнення професійних результатів у її професійній діяльності.

Графічна грамотність у вузькому розумінні – це показник сформованості навичок письма, автоматизований спосіб переходування звукової форми слова в графічну при безпосередньому відтворенні її на папері. Графічна грамотність у широкому розумінні – це інтегративне особистісне утворення, що включає взаємопов'язані елементарні знання теорії зображень та вміння читати та створювати різні графічні зображення за допомогою певних графічних засобів.

Візуальна грамотність – це вміння розпізнавати, аналізувати, інтерпретувати, створювати і використовувати візуальну інформацію в процесі комунікації.

Намагаючись розмежувати поняття графічної та візуальної грамотності, зазначимо, що в обох випадках йдеться про вміння виконувати певні дії з інформацією, графічною чи візуальною. При такій класифікації поняття інформація на типи в основу покладено різні ознаки: візуальна інформація (за способом сприйняття) – це та, що сприймається органами зору, а графічна інформація (за формою представлення) – це інформація у вигляді зображень, таблиць, схем, графіків тощо. До того ж поняття візуальної грамотності містить певні аспекти комунікації між об'єктом та суб'єктом сприйняття.

ОБГОВОРЕННЯ

Спільною основою понять «графічна грамотність» та «візуальна грамотність» є поняття «грамотність», яке стало предметом дослідження філологів, філософів, психологів, педагогів тощо. Тому почнемо термінологічний аналіз саме з нього.

Грамотність

Аналіз науково-методичної літератури показав, що поняття «грамотність» може розглядатися в різних ракурсах. По-перше, в ряді досліджень «грамотність» мислиться як «певний ступінь володіння навичками читання і письма» (Большой энциклопедический словарь, 2000). Можна зустріти трактування поняття «грамотність» як сукупності знань про закони і правила рідної мови в поєднанні з твердими навичками користування ними в усній і письмовій мові (Педагогика: большая современная энциклопедия, 2005) або як вміння викладати свої думки відповідно до норм літературної мови (граматичних, стилістичних, орфоепічних тощо) (Львов, 1988).

Грамотність полі структурна і у сучасному розумінні – це вже не просто вміння читати, писати та рахувати. Грамотна людина – це, перш за все людина, підготовлена до подальшого збагачення і розвитку свого освітнього потенціалу (Гершунський, 1998). Отже, більш ширше «грамотність» розуміється як системна здатність людини виконувати нескладні предметні дії або як рівень знань, освоєння яких дозволяє людині вести повноцінну діяльність в даному суспільстві (Набиева, 2005). В цьому ж руслі С. І. Ожегов визначає людину грамотною, якщо вона «володіє необхідними знаннями, відомостями в деякій області» (Ожегов, 1991).

У 60-х роках ХХ століття починається поступовий перегляд і переосмислення поняття «грамотність» в міжнародній освітній практиці. Зміни в суспільному житті змушують відійти від традиційного елементарного розуміння грамотності і призводять до значного розширення досліджуваного поняття «грамотність» (Фролова, 2016). З'являється поняття «функціональна грамотність». Вперше дане поняття зустрічається в документах ЮНЕСКО в кінці 60-х років ХХ століття. Функціональна грамотність – це здатність людини вступати в стосунки із зовнішнім середовищем і максимально швидко адаптуватися і функціонувати в ній. Функціональна грамотність є атомарний рівень знань, умінь і навичок, що забезпечує нормальне функціонування особистості в системі соціальних відносин, який вважається мінімально необхідним для здійснення життєдіяльності особистості в конкретному культурному середовищі (Социология: Энциклопедия, 2003).

А. А. Леонтьев в одній зі своїх робіт дав таке визначення функціональної грамотності: «Якщо формальна грамотність – це володіння навичками і вміннями техніки читання, то функціональна грамотність – це здатність людини вільно використовувати ці навички для добування інформації з реального тексту – для його розуміння, стиснення, трансформації» (Леонтьев, 2002).

Н.К. Дюшеева мислить функціональну грамотність як сукупність професійних і комунікативних знань, умінь, навичок самоосвітньої діяльності, здібностей володіння інформаційними технологіями і особистісних якостей фахівця, які дозволяють йому досягти професійних результатів у професійній діяльності (Дюшеева&Кубатбеков, 2016).

С.А. Танган конкретизує окремі аспекти і пропонує вважати функціональну грамотність рівень знань і умінь, який підвищується в міру розвитку суспільства, зокрема, вміння читати і писати, необхідне для повноправної і ефективної участі в економічному, політичному, цивільному, громадському та культурному житті свого суспільства і своєї країни, для сприяння її прогресу і для власного розвитку (Танган, 1990).

Підсумовуючи різні трактування поняття «грамотність», сформулюємо наше бачення цієї категорії. *Грамотність – повноцінне володіння людиною знаннями, вміннями в деякій області і використання їх для досягнення професійних результатів у її професійній діяльності.* Зауважимо, що вид грамотності визначається залежно від належності до відповідного виду діяльності.

Графічна грамотність

С.М. Ганєєв трактує графічну грамотність суб'єктів навчання через сукупність умінь створювати і читати різні графічні зображення, переходити від об'єктів і процесів різного роду до їх графічних зображень і від графічних зображень до об'єктів і процесів (Ганєєв, 2004).

Подібною думки дотримується і А. Амірбекова, яка стверджує, що графічна грамотність може бути представлена як вміння учнів читати різні графічні зображення (креслення, схеми, малюнки, графіки, таблиці тощо), вміння їх будувати за допомогою різних креслярських інструментів, а також від руки і на око, вміння акуратно, раціонально оформляти записи, моделювати і конструювати графічні ситуації (Амірбеков, 1984).

Для М.В. Лагунової графічна грамотність є первинною сходинкою формування графічної культури і представляє сукупність знань елементарних закономірностей теорії зображень та способів їх пізнання, заснованих на загальній геометричній освіті, практичних навичок оформлення зображень і роботи з необхідним креслярським інструментом (Лагунова, 2002).

Визначаючи сутність досліджуваного поняття, Н.Г. Агаркова обмежується лише вузьким його розумінням і характеризує як автоматизований спосіб диференціювання і перекодування звуків (фонем) мови в відповідні букви, накреслення їх на папері і в той же час усвідомлення відтворювальних буквених комплексів (слів) (Агаркова, 1999).

П.І. Совертков пов'язує поняття графічної грамотності із візуалізацією інформації. Дослідник вбачає в графічній грамотності здатність оперувати поняттями, пов'язаними з візуалізацією інформації, вміння точно і швидко передавати інформацію за допомогою графічних засобів (Совертков, 2002).

Синтезуючи зазначені трактування поняття «графічна грамотність», ми будемо дотримуватися наступного. *Графічна грамотність у вузькому розумінні – показник сформованості навичок письма, автоматизований спосіб перекодування звукової форми слова в графічну при безпосередньому відтворенні її на папері. Графічна грамотність у широкому розумінні – це інтегративне особистісне утворення, що включає взаємопов'язані елементарні знання теорії зображень та вміння читати та створювати різні графічні зображення за допомогою певних графічних засобів.*

Що ж стосується предметного спрямування досліджень, пов'язаних із розвитком графічної грамотності, то це здебільшого дослідження в області навчання молодших школярів (у вузькому розумінні), учнів середньої та старшої школи на уроках геометрії та креслення, студентів технічних закладів вищої освіти (у широкому розумінні).

Візуальна грамотність

Візуальна грамотність (англ. visual literacy) – напрям в педагогіці, який досліджує проблеми розвитку навичок користування візуальною інформацією (Бим-Бад, 2002). Концепція «візуальної грамотності» виникла наприкінці 60-х років ХХ століття у США. В її основу було покладено положення про важливість візуального сприйняття для людини у процесі пізнання світу. Поняття «візуальна грамотність» розглядається як процес комунікації між об'єктом та суб'єктом сприйняття, як взаємодія елементів зорового образу з суб'єктами сприйняття і як вміння суб'єкта адекватно сприймати і продукувати зорові образи.

Дж. Дебес у 1969 році відніс візуальну грамотність до числа здібностей, які людина може розвивати за допомогою зору одночасно з іншими почуттями. В процесі навчання у суб'єктів формуються базові візуальні вміння: від формування елементарних актів зорового сприйняття до досягнення розуміння і вміння реалізувати візуальне вираження ідеї (Debes, 1969). Дж. Дебес розглядав зорове сприйняття як чуттєвий досвід, до речі подібною точки зору притримувався і Л. С. Виготський ще у 1925 році.

Термін «візуальна грамотність» є багатозначним. На сайті Асоціації візуальної грамотності (International Visual Literacy Association (IVLA)) зазначено: «Майже кожен дослідник пропонує власне розуміння цього явища». М. Варлигіна вважає, що «об'єднує різноманітні поглядів така базисна засада: зустріч із візуальним контентом відбувається на двох рівнях: перший – безпосереднє сприйняття зображення, воно сприймається миттєво й цілісно, на відміну від тексту, який розгортається лінійно, задає темп і напрямок думці; другий рівень – це сприйняття контексту зображення і інтерпретація побаченого залежить від того, який контекст суб'єкт здатний створити навколо» (Варлигіна, 2018).

Надалі у рамках досліджень, що проводили американські вчені, були запропоновані інші означення, в яких ключовими є навички розуміння візуальних об'єктів, за допомогою яких відбувається спілкування з іншими. Л. Аусбен визначає візуальну грамотність як набір навичок, які дозволяють індивідууму зрозуміти візуальні продукти і використовувати їх для спілкування з іншими (Ausburn&Ausburn, 1978). Б. Сілс вважає, що візуальна грамотність – це здібність точно інтерпретувати та створювати візуальні повідомлення. (Seels, 1994). Подібні означення дають Р. Браден та Дж. Хортін (Braden&Hortin, 1982), Д. Консідін (Considine, 1986). Л. Лесі визначає візуальну грамотність як здібність розпізнавати візуальну інформацію, аналізувати, оцінювати і структурувати її (Lacy, 1987). Отже, у дослідженнях американських вчених виділяється комунікативна складова візуальної грамотності.

В дослідженнях європейських учених (К. Лобінгер, М. Мюллер, Ст. Гайзе, К.Хеке) у центрі уваги знаходяться певні аспекти візуальної комунікації, що включає процес передачі інформації по зоровому каналу і визначається як вид

міжособистісної невербальної комунікації. Візуальну грамотність вони трактують як здібність і готовність свідомо сприймати візуальні образи і візуальну інформацію, здійснювати критичну оцінку, розумно використовувати і творчо конструювати її з метою міжособистісної комунікації.

Сучасні учні та студенти – це люди народжені після 2000 року і за теорією поколінь (Вільям Штраус і Ніл Хоув (Howe&Strauss, 1991), належать до так званого покоління Z. Згідно цієї теорії проміжок часу, в який народилася та чи інша людина, впливає на його світогляд, на її систему цінностей, формує низку її психофізіологічних особливостей. Сучасне покоління народилося в цифровому світі й не уявляє свого життя без Інтернету, комп'ютера, мобільного телефону або інших електронних пристроїв. Як наслідок вони мають кліпове мислення, тобто сприймають навколишній світ через короткі яскраві образи без урахування зв'язків між ними. Таке мислення характеризується фрагментарністю, алогічністю, повною різноманітністю інформації, що надходить, високою швидкістю, перемиканням між частинами, фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу. Кліпове мислення передбачає спрощення, але в той же час «забирає» глибину засвоєння матеріалу. Природно, людина не народжується з таким мисленням, воно формується при тривалому споживанні інформації в мозаїчному вигляді.

Як наслідок, людина не може тривалий час зосереджуватися на будь-якій інформації, у неї знижена здатність до аналізу і вибудовування довгих логічних ланцюжків. Представники покоління Z мають переважно візуальний тип сприйняття інформації та мислення. Постійне перебування в візуальному середовищі з ранніх років формує навичку симультанного (нелінійного) сприйняття, тобто непослідовного звернення уваги до деталей, а моментального «скоплювання» всього образу. Цю здатність вчені називають селективно-візуальною увагою (Visual Selective Attention) (Small&Vorgan, 2009).

На думку М. Мініган, у представників покоління Z рано формується візуальна грамотність, що дозволяє молодому поколінню з легкістю дешифрувати зміст графічної інформації, символічних виразів, навіть при відсутності текстового супроводу (Minihan, 2012). Для порівняння, попередні покоління традиційно орієнтуються на текст як на первинне джерело інформації, а візуальні дані сприймають як супровід.

У вітчизняній практиці дослідження візуальної грамотності виділяють її морально-естетичну складову і завдання, пов'язані з формуванням індивідуального естетичного досвіду як форми самовираження особистості. Н.І. Гендіна закликає відходити від вузького розуміння візуальної грамотності як основи образотворчого мистецтва і розглядати її в якості «здатності людини розуміти, аналізувати, створювати і використовувати різні зображення, зорові образи з метою розвитку критичного мислення, навичок ефективної комунікації та прийняття рішень» (Гендіна, 2009). Цього ж визначення дотримуються і С. Федоренко (Федоренко, 2014), та Г. Ільїна (Ільїна, 2018а).

Г. Ільїна в своєму дисертаційному дослідженні наголошує на тому, що в наш час бути «візуально грамотним» недостатньо, оскільки наслідки впливу «візуального» та наша некритична віра у все, що ми бачимо занадто вагомі. Не достатньо просто розуміти зміст інформації, поданої візуально, конвертувати цю інформацію у мислення за допомогою мови. Сучасні й людина потрібен «візуальний інтелект». Якщо, за Г. Ільїною, візуальна грамотність – це вірне розуміння смислів візуальної інформації, то візуальний інтелект – це високий рівень оперування візуальною логікою у процесі роботи із образами та зображеннями, а вже візуальне мислення – це мислення за допомогою візуальних операцій (Ільїна, 2018b).

На думку Д.Н. Монахова візуальна грамотність – це вміння інтерпретувати, використовувати, виокремлювати зміст з інформації, яка представлена графічно (Монахов, 2013). Дослідник детально описує, що повинна вміти візуально грамотна людина: розуміти основні елементи графічного дизайну, техніки і медіа; розуміти абстрактні і символічні образи; передавати і трансформувати інформацію, що знаходиться в графічному зображенні; володіти сучасним інструментарієм візуалізації; використовувати методи обробки та інтерпретації комплексної соціальної інформації для вирішення завдань, в тому числі що знаходяться за межами сфери професійної діяльності; креативно візуально мислити (Монахов, 2012).

Ю.А. Аверкін стверджує, що візуальну грамотність має у своїй основі три процеси: 1) вивчення психологічних процесів, що приймають участь у процесі візуального сприйняття; 2) використання технологій створення візуальних повідомлень; 3) вивчення інтелектуальних методів, що дозволяють інтерпретувати та розуміти візуальну інформацію (Аверкін, 2010).

Н.І. Кальницька впевнена, що візуальна грамотність – це сукупність знань, умінь та особистісних якостей, необхідних для активної, самостійної діяльності, пов'язаної з процесом сприйняття, перетворення і передачі інформації засобами графіки (Кальницкая, 2006).

В.С. Безрукова вважає, що візуальна грамотність – це зорова грамотність або грамотність спостерігача (Безрукова, 2000).

Предметне спрямування досліджень, пов'язаних із візуальною грамотністю, – це дослідження в області фотографії, мистецтва, графічного дизайну, медіасфері.

Ми будемо дотримуватися наступного означення візуальної грамотності. *Візуальна грамотність – це вміння розпізнавати, аналізувати, інтерпретувати, створювати і використовувати візуальну інформацію в процесі комунікації.*

Намагаючись розмежувати поняття графічної та візуальної грамотності, зазначимо, що в обох випадках йдеться про вміння виконувати певні дії з інформацією, графічною чи візуальною. При такій класифікації поняття інформація на типи в основу покладено різні ознаки: візуальна інформація (за способом сприйняття) – це та, що сприймається органами зору, а графічна інформація (за формою представлення) – це інформація у вигляді зображень, таблиць, схем, графіків тощо. До того ж поняття візуальної грамотності містить певні аспекти комунікації між об'єктом та суб'єктом сприйняття.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна стверджувати наступне.

Сучасні учні та студенти – представники покоління Z – мають, так зване, кліпове мислення, яке характеризується фрагментарністю, алогічністю, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу. Як наслідок, людина не може тривалий час зосереджуватися на будь-якій інформації, у неї знижена здатність до аналізу довгих логічних ланцюжків і представники покоління мають переважно візуальний тип сприйняття інформації. У представників покоління Z рано формується графічна грамотність, що дозволяє молодому поколінню з легкістю дешифрувати зміст графічної інформації, символічних виразів, навіть при відсутності текстового супроводу.

1. В рамках формування словника «візуальної» освіти доцільним є аналіз таких категорій як «графічна грамотність» та «візуальна грамотність», оскільки у науковій літературі трактування цих понять різноманітні і не завжди аргументовані.

2. Графічну грамотність слід мислити у двох розуміннях. Графічна грамотність у вузькому розумінні – це показник сформованості навичок письма, автоматизований спосіб перекодування звукової форми слова в графічну при безпосередньому відтворенні її на папері. Графічна грамотність у широкому розумінні – це інтегративне особистісне утворення, що включає взаємопов'язані елементарні знання теорії зображень та вміння читати й створювати різні графічні зображення за допомогою певних графічних засобів.

3. Візуальна грамотність – це вміння розпізнавати, аналізувати, інтерпретувати, створювати і використовувати візуальну інформацію в процесі комунікації.

4. Поняття графічна та візуальна грамотність слід розмежовувати через тип інформації, яку опрацьовують чи використовують: графічний (за формою представлення) чи візуальний (за способом сприйняття).

Список використаних джерел

1. Ausburn L. J., Ausburn F. G. Visual Literacy – Background, Theory and Practice. Programmed Learning and Educational Technology. 1978. N 15. P. 292-297.
2. Braden R. A., Hortin J. A. Identifying the Theoretical Foundations of Visual Literacy. *Journal of Visual*. 1982. N 2. P. 37-42.
3. Considine D. M. Visual Literacy and Children's Books – An Integrated Approach. *School Library Journal*. 1986. P. 38-42.
4. Debes J. The Loom of Visual Literacy. *Audiovisual Instruction*. 1969. N 14(8). P. 25-27
5. Howe N., Strauss W. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow & Company, 1991. 540 p.
6. International Visual Literacy Association (IVLA). URL: <https://ivla.org/> (Дата звернення 22.06.2019)
7. Lacy L. An Interdisciplinary Approach for Students K-12 Using Visuals of All Kinds. (Hrsg.): Visible and Viable – The Role of Images in Instruction and Communication. Wolfe City, International Visual Literacy Association, TX. 1987. P. 45-59.
8. Minihan M. *Transmedia Storytelling for the Digital Generation: A Guide for Self-Publication with the Adobe Digital Publishing Suite*. Johnson City, TN: East Tennessee State University, 2012.
9. Seels B. A. Visual Literacy: The Definition Problem. In D. M. Moore, M. Dwyer (Eds.), *Visual literacy: A spectrum of visual learning*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications. 1994. P. 97-112.
10. Small G., Vorgan G. *iBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind*. New York, NY: Harper Collins, 2009. 256p.
11. Аверкин Ю. А. Развитие визуальной грамотности студентов-дизайнеров на занятиях по фотографии: автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / Моск. гос. гуманитар. ун-т им. М. А. Шолохова. Москва, 2010. 22с.
12. Агаркова Н. Г. Основы формирования графического навыка у младших школьников. *Начальная школа*. 1999. № 4. С. 15-17.
13. Амирбеков А. Развитие графической грамотности у учащихся VI-VIII классов на уроках геометрии и черчения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/ Душанбинский ордена дружбы народов государственный педагогический институт имени Т. Г. Шевченко. Душанбе, 1984. 192 с.
14. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). Екатеринбург. 2000.
15. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь. М.: Большая Российская энциклопедия, 2008. 528 с.
16. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. Н. Прохорова. М., 2000. 665 с.
17. Варлигіна М. Візуальна грамотність – що це й як її розвивати. URL: <https://nachasi.com/2018/11/05/vizualna-gramotnist/>. (Дата звернення 20.03.2019).
18. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2017. Т. 61. №5. С. 1-14.
19. Ганев С. М. Формирование графической грамотности учащихся при обучении решению планиметрических задач в условиях компьютерной поддержки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/ Омский государственный педагогический университет. Омск, 2004. 220 с.
20. Гендина Н. И. Информационная грамотность в контексте других видов грамотности: дайжест зарубежного опыта. *Школьная библиотека*. 2009. №9-10. С. 28-39.
21. Гершунский Б. С. *Философия образования для XXI века: В поисках практико-ориентированных образовательных компетенций*. Москва: Совершенство, 1998. 608 с.
22. Джеджула О. М. Шляхи розвитку графічної культури майбутніх фахівців інженерних спеціальностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. №50. С. 261-265.
23. Друшляк М. Г. Словник візуальної освіти: наочність, візуалізація, візуальне мислення. *Фізико-математична освіта*. 2018. Вип. 1(15), ч. 2. С. 78-83.
24. Дюшеева Н. К., Кубатбеков М. М. *Функциональная грамотность будущего педагога: сущность и содержание*. Инновации в науке: сб. ст. по матер. LXIV междунар. науч.-практ. конф. № 12(61). Часть I. Новосибирск: СибАК, 2016. С. 107-115.
25. Ільїна Г. "Візуальна грамотність" у контексті когнітивних та освітніх процесів. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 1. С. 172-176.

26. Ільїна Г.В. «Візуальне мислення» в історико-філософській ретроспективі: дис. ... доктора філософських наук: 09.00.05 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 389 с.
27. Кальницькая Н.И. Развитие визуальной грамотности старшеклассников в процессе обучения: дисс..канд пед. наук: 13.00.01 / Новосибирский государственный технический университет. Омск, 2006. 161с.
28. Лагунова М.В. Теория и практика формирования графической культуры студентов высших технических учебных заведений: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Волжская государственная инженерно-педагогическая академия. Новгород, 2002. 564 с.
29. Леонтьев А.А. От психологии чтения к психологии обучения чтению. Материалы 5-й Международной научно-практической конференции (Москва, 26-28 марта 2001 г.), 2002.
30. Львов М.Р. *Словарь-справочник по методике русского языка: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов*. М.: Просвещение, 1988. 240 с.
31. Монахов Д. Н. Повышение визуальной грамотности населения как фактор инновационного развития России. *Социология*. 2013. № 3. С. 118-123
32. Монахов Д.Н. Визуализация информации как компонент информационной культуры. *Социология*. 2012. №3. С.117-121.
33. Набиева Т.В. Формирование гражданской грамотности старшеклассников: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Башкир. гос. пед. ун-т. Уфа, 2005. 26 с.
34. Ожегов С.И. *Словарь русского языка: ок. 57 000 слов*. М.: Рус. яз., 1991. 778 с.
35. *Педагогика: большая современная энциклопедия* / сост. Е.С. Рапацевич. Минск: Современное слово, 2005. 720 с.
36. Ребрина В. А. «Цифрова культура педагога». *Навчальна програма*. Хмельницький, 2014. URL: <http://dn.hoippo.km.ua/ckp/index.html>. (Дата звернення 20.03.2019).
37. Совертков П.И. *Формирование геометрического образа с помощью компьютера. Элементарная математика, математическое образование, геометрия и информатика*. СПб.: Мифрия, 2002. № 7. 96 с.
38. *Социология: Энциклопедия*. Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. 2003.
39. Танган С. А. «Новая грамотность» в развитых странах. *Советская педагогика*. 1990. № 1. С. 3–17.
40. Федоренко С. Грамотність як комплексний педагогічний феномен у вищій освіті США. *Вища освіта України*. 2014. №3. С. 97-102.
41. Фролова П. И. К вопросу об историческом развитии понятия «функциональная грамотность» в педагогической теории и практике. *Наука о человеке: гуманитарные исследования*. 2016. 1(23). С. 179-185.

References

1. Ausburn, L. J.&Ausburn, F. G. (1978). Visual Literacy – Background, Theory and Practice. *Programmed Learning and Educational Technology*, N 15, 292-297 [in English].
2. Braden, R. A.&Hortin, J. A. (1982). Identifying the Theoretical Foundations of Visual Literacy. *Journal of Visual*, N 2, 37-42 [in English].
3. Considine, D. M. (1986). Visual Literacy and Children's Books – An Integrated Approach. *School Library Journal*, 38-42 [in English].
4. Debes, J. (1969). The Loom of Visual Literacy. *Audiovisual Instruction*, N 14(8), 25-27 [in English].
5. Howe, N.&Strauss, W. (1991). *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow & Company [in English].
6. International Visual Literacy Association (IVLA). Retrieved from: <https://ivla.org/> [in English].
7. Lacy, L. (1987). An Interdisciplinary Approach for Students K–12 Using Visuals of All Kinds. (Hrsg.): Visible and Viable – The Role of Images in Instruction and Communication. Wolfe City, International Visual Literacy Association, TX [in English].
8. Miniham, M. (2012). *Transmedia Storytelling for the Digital Generation: A Guide for Self-Publication with the Adobe Digital Publishing Suite*. Johnson City, TN: East Tennessee State University [in English].
9. Seels, B. A. (1994). Visual Literacy: The Definition Problem. In D. M. Moore, M. Dwyer (Eds.), *Visual literacy: A spectrum of visual learning*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications [in English].
10. Small, G.&Vorgan, G. (2009). *iBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind*. New York, NY: Harper Collins [in English].
11. Averkin, Ju. A. (2010). Razvitie vizual'noj gramotnosti studentov-dizajnerov na zanjatijah po fotografike [The development of visual literacy of design students at the classes on photography]. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow: Sholokhov Moscow State University for the Humanities [in Russian].
12. Agarkova, N.G. (1999). Osnovy formirovaniya graficheskogo navyka u mladshih shkol'nikov [The basics of the formation of graphic skills in younger students]. *Nachal'naja shkola – Primary School*, 4, 15–17 [in Russian].
13. Amirbekov, A. (1984). Razvitie graficheskoy gramotnosti u uchashhihsja VI–VIII klassov na urokah geometrii i cherchenija [The development of graphic literacy among students of VI – VIII forms at geometry and drawing lessons]. *Candidate's thesis*. Dushanbe: Dushanbe Order of Peoples' Friendship, Taras Shevchenko State Pedagogical Institute [in Russian].
14. Bezrukova, V.S. (2000). *Osnovy duhovnoj kul'tury (jenciklopedicheskij slovar' pedagoga) [Fundamentals of spiritual culture (encyclopedia dictionary of the teacher)]*. Ekaterinburg [in Russian].
15. Bim-Bad, B.M. (2008). *Pedagogicheskij jenciklopedicheskij slovar' [Pedagogical encyclopedia dictionary]*. M.: Bol'shaja Rossijskaja jenciklopedija [in Russian].
16. Prohorova, A.N. (Ed.) (2000). *Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' [Big Encyclopedia Dictionary]*. Moscow: [in Russian].
17. Varlyhina, M. (2018). Vizualna hramotnist – shcho tse y yak yii rozvyvaty [Visual literacy - what it is and how to develop it]. Retrieved from: <https://nachasi.com/2018/11/05/vizualna-gramotnist/> [in Russian].

18. Havrilova, L. H. & Topolnyk, Ya. V. (2017). Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvritni fenomeny [Digital culture, digital literacy, digital competence as modern educational phenomena]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and learning tools*, 61, 5, 1-14 [in Ukrainian].
19. Ganeev, S.M. (2004). Formirovanie graficheskoy gramotnosti uchashchihsya pri obuchenii resheniju planimetriceskikh zadach v usloviyakh komp'yuternoy podderzhki [Formation of graphic literacy of students in teaching to solve planimetric tasks in terms of computer support]. *Candidate's thesis*. Omsk: Omsk State Pedagogical University [in Russian].
20. Gendina, N. I. (2009). Informacionnaya gramotnost' v kontekste drugih vidov gramotnosti: dajzhest zarubezhnogo opyta [Information literacy in the context of other types of literacy: a digest of foreign experience]. *Shkol'naya biblioteka – School library*, 9-10, 28-39 [in Russian].
21. Gershunskij, B.S. (1998). Filosofija obrazovaniya dlja XXI veka: V poiskah praktiko-orientirovannykh obrazovatel'nykh kompetencij [Philosophy of education for XXI century: In search of practice-oriented educational competencies]. Moskva: Sovershenstvo [in Russian].
22. Dzhedzhula, O. M. (2018). Shliakhy rozvytku hrafichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv inzhenernykh spetsialnostei [Ways of development of graphic culture of future specialists in engineering specialties]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative methods of teaching in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, 50, 261-265 [in Ukrainian].
23. Drushliak, M. H. (2019). Slovyk vizualnoi osvity: naohnist, vizualizatsiia, vizualne myslennia [Glossary of visual education: visibility, visualization, visual thinking] *Fizyko-matematychna osvita – Physical and mathematical education*, 1(15), 2, 78-83 [in Ukrainian].
24. Djusheeva, N. K. & Kubatbekov, M. M. (2016). Funkcional'naya gramotnost' budushhego pedagoga: sushhnost' i sodержanie [Functional literacy of the future teacher: the essence and content]. LXIV mezhdunar. nauch.-prakt. konf. "Innovatsii v nauke" – Proceedings from International scientific conference "Innovations in science" (pp. 107-115). Novosibirsk: SibAK [in Russian].
25. Ilina, H. (2018). "Vizualna hramotnist" u konteksti kohnityvnykh ta osvritnikh protsesiv ["Visual literacy" in the context of cognitive and educational processes]. *Visnyk KNTEU – Bulletin KNTEU*, 1, 172-176 [in Ukrainian].
26. Ilina, H. (2018). «Vizualne myslennia» v istoryko-filosofskii retrospektyvi ["Visual Thinking" in historical and philosophical retrospect]. Doctor's thesis. Kyiv: Kyiv National Taras Shevchenko University. 389 p. [in Ukrainian].
27. Kal'nickaja, N. I. (2006). Razvitie vizual'noj gramotnosti starsheklassnikov v processe obuchenija [Development of visual literacy of senior pupils during the training process]. *Candidate's thesis*. Omsk: Novosibirsk State Technical University [in Russian].
28. Lagunova, M. V. (2002). Teoriya i praktika formirovaniya graficheskoy kul'tury studentov vysshikh tehnikeskikh uchebnykh zavedenij [Theory and practice of the formation of graphic culture of students of higher technical educational institutions]. *Doctor's thesis*. Novgorod: Volga State Engineering and Pedagogical Academy [in Russian].
29. Leont'ev, A. A. (2002). Ot psihologii chtenija k psihologii obuchenija chteniju [From reading psychology to reading training psychology]. Proceedings from International scientific conference (pp.) Moscow [in Russian].
30. L'vov, M. R. (1988). Slovar'-spravochnik po metodike russkogo jazyka: ucheb. posobie dlja studentov ped. in-tov [Vocabulary-reference book on the methodology of the Russian language]. M.: Prosveshhenie [in Russian].
31. Monahov, D. N. (2013). Povyshenie vizual'noj gramotnosti naselenija kak faktor innovacionnogo razvitiya Rossii [Improving the visual literacy of the population as a factor in the innovative development of Russia]. *Sociologija – Sociology*, 3, 118-123 [in Russian].
32. Monahov, D. N. (2012). Vizualizacija informacii kak komponent informacionnoj kul'tury [Visualization of information as a component of information culture]. *Sociologija – Sociology*, 3, 117-121 [in Russian].
33. Nabieva, T. V. (2005). Formirovanie grazhdanskoj gramotnosti starsheklassnikov [Formation of civic literacy of high school students]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Ufa: Bashkir State Pedagogical University [in Russian].
34. Ozhegov, S. I. (1991). *Slovar' russkogo jazyka* [Russian dictionary]. M.: Rus. jaz. [in Russian].
35. Rapacevich, E. S. (2005). *Pedagogika: bol'shaja sovremennaja jenciklopedija* [Pedagogy: a great modern encyclopedia]. Minsk: Sovremennoe slovo [in Russian].
36. Rebryna, V. A. (2014). "Tsyfrova kultura pedahoha". *Navchalna prohrama* ["Digital Culture of the Teacher". Curriculum]. Khmelnytskyi. Retrieved from: <http://dn.hoippo.km.ua/ckp/index.html> [in Ukrainian].
37. Sovetkov, P. I. (2002). Formirovanie geometricheskogo obraza s pomoshh'ju komp'yutera. Jelementarnaja matematika, matematicheskoe obrazovanie, geometrija i informatika [Formation of a geometric image using a computer]. SPb.: Mifrija [in Russian].
38. Tereshhenko, O. V. (Ed.) (2003). *Sociologija: Jenciklopedija* [Sociology: Encyclopedia]. (A. A. Gricanov, V. L. Abushenko, G. M. Evel'kin, G. N. Sokolova). Minsk: Interpresservis; Knizhnyj Dom [in Russian].
39. Tangjan, S. A. (1990). «Novaja gramotnost'» v razvityh stranah [New Literacy in Developed Countries]. *Sovetskaja pedagogika – Soviet pedagogy*, 1, 3–17 [in Russian].
40. Fedorenko, S. (2014). Hramotnist yak kompleksnyi pedahohichniy fenomen u vyshchii osviti SSHA [Literacy as a Comprehensive Pedagogical Phenomenon in Higher Education in the USA]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine*, 3, 97-102 [in Ukrainian].
41. Frolova, P. I. (2016). K voprosu ob istoricheskom razvitii ponjatija «funkcional'naya gramotnost'» v pedagogicheskoi teorii i praktike [To the question of the historical development of the concept of "functional literacy" in educational theory and practice]. *Nauka o cheloveke: gumanitarnye issledovaniya – Human Science: Humanitarian Studies*, 1(23), 179-185 [in Russian].

GLOSSARY OF "VISUAL" EDUCATION: GRAPHICAL LITERACY, VISUAL LITERACY

M.G. Drushlyak

Makarenko Sumy State Pedagogical University, Ukraine

Abstract.

Formulation of the problem. The modernization of education leads to an intensive renewal of its conceptual terminology apparatus. Scientists always offer author's variants of the wording of both fundamental concepts and newly created terms in their research, which leads to the emergence of conceptual dissonance. Due to the fact that visualization becomes one of the most popular forms of presentation of educational information, the glossary of "visual" education begins to be formed. Therefore, it is difficult to understand the content of each of these categories and their hierarchy for a researcher who begins his quest for a given topic.

Materials and methods. Analysis of scientific and pedagogical researches for determining the content of the concepts "graphic literacy", "visual literacy", their correlations with other concepts of the glossary of "visual" education.

Results. The common basis for the concepts "graphic literacy" and "visual literacy" is the concept "literacy". Literacy is the full possession of person knowledge, skills in a certain area and use them to achieve professional results in his professional activities. The type of literacy is determined depending on the type of activity. By synthesizing different interpretations of the concept "graphic literacy", we formulate the following. Graphic literacy in the narrow sense is an indicator of the formation of writing skills, an automated way of recoding the sound form of the word in a graphic with direct reproduction of it on paper. Graphic literacy in the broad sense is an integrative personal entity that includes interconnected elementary knowledge of the theory of images and the ability to read and create various graphic images using certain graphical means. The concept "visual literacy" is a concept in the field of photography, art, graphic design, media and is interpreted as the ability to recognize, analyse, interpret, create and use visual information in the communication process. In trying to delineate the concept "graphic and visual literacy", we note that in both cases it is about the ability to perform certain actions with information, graphic or visual. This classification of the concept of information is based on different features: visual information (in the way of perception) is that perceived by the organs of vision, and graphical information (in form of representation) is information in the form of images, tables, charts, graphs, etc. In addition, the concept of visual literacy contains certain aspects of communication between an object and a subject of perception.

Conclusions. The results of this study give an opportunity to understand the conceptual dissonance of the glossary of "visual" education, in particular, to deal with the content and correlation of the concepts "graphic literacy" and "visual literacy", since the interpretation of these concepts is heterogeneous and not always argued in the scientific literature.

Keywords: glossary of "visual" education, literacy, graphical literacy, visual literacy.